

УДК 655.24:003.071

ШРИФТОВИЙ ДИЗАЙН ТА ГРЕЦЬКА ПИСЕМНІСТЬ У СУЧАСНИХ БІЛІНГВАЛЬНИХ НАУКОВИХ ВИДАННЯХ

ІВАНЕНКО Тетяна, ЧЕКАЛЬ Олексій

Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Харків, Україна

ivanenkoster@gmail.com, chekal.alex@gmail.com

Грецька типографічна традиція нерозривно пов'язана з європейським друкарством. Але особливості елліністичної каліграфії впливають на дизайн шрифтів. У розвідці були систематизовані основні стилі грецьких шрифтів для наукових текстів, а також визначено, які естетичні принципи використовують ті чи інші академічні видавництва у друці перекладів класичної літератури. В дослідженні розглянуто різні підходи в дизайні білінгвальних видань, де присутні тексти грецькою мовою та існують проблеми гармонізації різних писемностей.

Ключові слова: грецький шрифт, грецький друк, шрифтовий дизайн, білінгварні видання, книжковий дизайн, мультиписемна типографія.

ВСТУП

Сучасний типографічний ландшафт наукових видань стикається зі складнощами, коли редактори беруться за білінгвальні проекти з класичної літератури, особливо якщо переклад здійснюється з тих мов, що використовують нелатинську писемність. Аналіз стану багатомовної типографії у великих академічних видавництвах показує, що наріжним каменем якісного дизайну є наявність мультиписемних шрифтів. Ми розглянемо видання грецької класики через історичний досвід друкарства та мистецтва шрифту у контексті гармонізації елліністичної та латинської традицій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити історію білінгвальних видань грецької спадщини у перекладах європейськими мовами. Знайти відмінності у дизайні грецького шрифту у різних типографічні епохи та у різних центрах друку. Проаналізувати шрифтову політику академічних видань та пошук естетичної ідентичності через типографіку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Історія друку грецькою мовою розпочинається з коротких грецьких цитат у європейських виданнях. Але після падіння Константинополя, коли до Європи емігрувало безліч грецьких вчених і професійних переписувачів книг, в Італії з'явилися перші друковані грецькі тексти, та грецьке письмо стало другим, після латиниці, що викарбувалося на папері. Спочатку видавали підручники з вивчення грецької мови, а потім почали друкувати античні класичні тексти.

Першим датованим греко-латинським виданням, була Ерωτήματα, яку надрукував Йоганнесом де Рено у Вінченці (1475). А книга з повністю грецьким текстом «Стилий виклад восьми частин мови» Костянтина Ласкаріса з'явилася у Мілані завдяки друкарю Діоніджі Паравічіно (1476). Прорив у дизайнні шрифтів зробили у Βατραχιομορφία (Венеція, 1486) Лаонік Критський та Олександр із Кандії. Вони відкинули ренесансний дух типографського спрощення грецьких символів і першими звернулися до візантійського письма та естетики рукописного кодексу, відтворивши незліченні традиційні діакритичні знаки та лігатури, які притаманні грецькій каліграфії.

Безумовно, золотий час розвитку грецької типографіки пов'язаний з іменами Альда Мануція (Венеція, 1494–1515) та Захаріаса Каллієргіса (Венеція та Рим, 1499–1523). Для Альда грецькі літери вирізав Франческо Гріффо, а Захаріас робив це сам. Після цих геніїв грецьку друкарську справу продовжив (1515) італієць Філіппо Джунта у Флоренції, який намагався наслідувати давньогрецьке книгодрукування Альда. У XVII столітті пальму першості перехопила Парма, де Джамбаттіста Бодоні вирізав висококонтрастні барокові грецькі літери. Паралельно з подіями в Італії в XVI–XVII століттях, Відродження мистецтв і друку швидко перетнуло Альпи та поширилося на Німеччину, Францію, Нідерланди та Англію. Кожна країна сформувала свій підхід до репрезентації грецької писемності, що відобразилося у книговиданні Нового часу. У Франції Симон де Колін вирізав грецькі шрифти для паризьких видань 1520–1540-х рр. Клод Гарамон заклав традицію Grecs du Roi, яку продовжував його учень Робер Гранжон, створюючи грецькі шрифти для Плантагена та Естьєнів. Фірмен Дідо намалював шрифт, що став стандартом у Греції та Франції на ціле століття.

Серед нідерландських дизайнерів ми можемо виокремити Крістоффеля ван Дейка (1601–1669), Франсуа Гю, Хенріка ван ден Кеєре та родину видавців з Лейдена та Амстердама – Ельзевірів, які поширили нідерландський греко-латинський друк по всій Європі. Найбільш видатними англійськими граверами, які працювали з грецькими літерами, були: Вільям Кезлон (1692–1766), Олександр Вілсон (1714–1786) та, звісно, Джон Баскервіль (1706–1775), який створив грецький шрифт для Оксфорда. Німеччина подарувала грецькій типографії Вольфганга Лакхнера та видавця Йоганна Гешена, який впровадив новий тип грецького шрифту для наукових видань, а Йоганн Генсфляйш-Шпаммер та видавництво Teubner Verlag стандартизували грецький шрифт для класичної філології. Teubner Greek став міжнародним еталоном наукового видання давніх текстів.

У сучасному світі академічних видань створення спеціального грецького шрифту – явище рідкісне. Більшість видавництв адаптує наявні шрифти. Але є приклади, коли грецькі гарнітури стають частиною ідентичності книжкової серії. У 1942 році французькі ченці Анрі де Любак, Жан Даньєлу та Клод Мондезер створили серію Sources Chrétiennes, щоб друкувати критичні видання текстів отців Церкви. Ця серія започаткувала модерний рух

ressourcement («повернення до джерел») та є еталоном прикладом білінгвального наукового видання, де грецький (або латинський, сирійський) оригінал стоїть поряд із французьким перекладом. Грецький текст набирався у традиції *Grec du Roi*, в якій ключовою фігурою є Ангелос Вергікіос (Angelo Vergicio, 1505–1569) – критський писар та каліграф. Поява французької традиції пов'язана з протистоянням з італійськими друкарями та появою великої кількості грецьких манускриптів у Франції. Клод Гарамон (Claude Garamond, 1510–1561) виконав замовлення короля у трьох накресленнях різних кеглів. Сучасні видання *Sources Chrétiennes* та *Collection Budé* використовують шрифти, що є цифровими нащадками цієї традиції. *Grec du Roi* – мабуть, найважливіший грецький шрифт в історії, він заклав традицію, яка визначає французьку академічну типографіку до сьогодні. Цю традицію продовжує також видавництво *Les Belles Lettres*, використовуючи *Didot Grec*, який характеризується передусім своїм рукописним характером: він відтворює форми грецьких рукописів.

Видавництво *Cambridge University Press* замовило різьбяреві пунсонів Річарду Остіну вирізати шрифт на основі рукопису Річарда Порсона 1806 року. Шрифт відлили у *Foundry Caslon*. Шрифт *Porson* можна схарактеризувати як спокійний, але енергійний, із трохи нахиленими рядковими літерами, який легко читається. *Porson* використовувався в *Oxford Classical Texts* понад століття й має цифрову репліку *GFS Porson* (2007–2008, *Greek Font Society*). *New Hellenic* є одним із найважливіших спеціально замовлених грецьких шрифтів XX століття, який поєднує академічну строгість із естетичною якістю. Його розробив (1927–1929) для *Oxford University Press* Віктор Шольдерер – бібліограф і фахівець з інкунабул Британського музею. Дизайнер у цьому випадку спирався на венеційську гуманістичну традицію й вивчав грецькі шрифти, що використовувалися у флорентійських і венеційських друкарнях XV ст. *New Hellenic* має мінімальний контраст та чітку округлість форм літер.

Також не можна не згадати про німецький підхід до білінгвальних видань та про власні шрифти друкарні Тойбнера для серії *Bibliotheca Teubneriana* (De Gruyter). Це робить шрифт придатним не лише для класичних текстів, але й для видань документальних джерел – написів, папірусів, монетних легенд. *Brill Typeface* – один із найбільш технічно досконалих академічних шрифтів, який охоплює повний грецький *Unicode*, включно з політонічною діакритикою. Цей проєкт розробив для видавництва *Brill* дизайнер Джон Гадсон (*Tiro Typeworks*), який є центральною фігурою в академічній мультиписемній типографіці сьогодення. Саме він разом із Джоелом Калвесмакі створив ще й шрифт *Athena Ruby* для Центру візантиністики при Гарвардському університеті (видавництво *Dumbarton Oaks*). У цій гарнітурі, що встановила нові стандарти для спеціалізованих академічних шрифтів, присутній не лише стандартний набір літер, але й варіанти середньовічних форм та лігатур, який є необхідними для точного відтворення візантійських рукописних традицій.

Треба зазначити корисність ініціатив грецької некомерційної організації Greek Font Society (GFS). Вона займається збереженням та розвитком грецьких типографічних традицій. На сайті (www.greekfontsociety-gfs.gr) цієї спільноти можна знайти безкоштовні, якісні грецькі шрифти видавництв різних періодів з відкритою ліцензією для доступу до якісної грецької типографіки.

ВИСНОВКИ

Розглянуті друкарські традиції демонструють нам декілька принципово різних підходів до грецької типографіки в білінгвальних виданнях: англійські шрифти стилю Porson відображають кембриджську традицію класичної естетики, тоді як New Hellenic повертає нас до венеційського гуманізму та каліграфічного мислення. Французькі гарнітури на основі Grec du Roi дають барокове відчуття від тексту, а німецькі та нідерландські видання вирізняються стриманістю й читабельністю. Наостанок треба значити, що шрифт, який створюється для білінгвальних видань, не просто має виглядати «по-грецьки» – він має точно відтворювати всі діакритичні знаки, підтримувати правильне позиціювання акцентів, забезпечувати коректне відображення складних поєднань символів та мати широке покриття Unicode. Це завдання, яке вимагає розуміння як палеографії й технологій OpenType, так і вміння оперувати методами мультиписемної гармонізації різних абеток та графем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Leonidas G. Designing Greek Typefaces. Medium. 2018. URL: <https://medium.com/@gerryleonidas/designing-greek-typefaces-eac0de7767cc> (дата звернення: 11.03.2026).
2. Marcos García J.-J. Historia de la Tipografía Griega: desde la invención de la imprenta hasta la era digital. [S. l.]: Independently published, 2021. 440 p.
3. Μαθηόπουλος Γ. Δ. [Matthiopoulos G. D.]. Πλάγια ή ιταλικά; Ένα ελληνικό τυπογραφικό δίλημμα. Τα ελληνικά γράμματα: Από την σκληρή πέτρα στον σκληρό δίσκο / επιμ. Μ. Σ. Μακράκης. Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικών Τυπογραφικών Στοιχείων, 1998. 381 σελ.
4. Μαθηόπουλος Γ. Δ. [Matthiopoulos G. D.]. Ανθολόγιο Ελληνικής Τυπογραφίας / εισαγ. Δ. Αρβανίτης. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης — Εταιρεία Ελληνικών Τυπογραφικών Στοιχείων, 2009. 594 σελ.
5. Proctor R. The Printing of Greek in the Fifteenth Century. Oxford: Bibliographical Society at the Oxford University Press, 1900. 192 p.